

Univerzita Karlova

Filozofická Fakulta

Katedra Blízkého východu

Dějiny a kultury zemí Asie a Afriky

Autoreferát (teze) disertační práce

Mgr. et Mgr. Jakub Kolářek

Islám a ekologická krize: Moderní islámské diskurzy o životním prostředí

Islam and Ecological Crisis: Modern Islamic Environmental Discourses

Školitel: Mgr. Pavel Ťupek, Ph.D.

2024

Obsah

Úvod.....	3
Metodologie.....	3
Reflexe stávající debaty a stanovení cílů práce.....	3
Metodologie a teorie.....	4
Tematické části a shrnutí kapitol.....	6
2. Postmoderní asambláž, nebo věčné hodnoty? Přehled islámského diskurzu o životním prostředí.....	6
3. Vyjádření morálního postoje: rané debaty a prvotní motivy islámského environmentálního diskurzu.....	7
4. Prosazování společenské změny: role institucí.....	7
5. Odrazy kultur a identit: aktivisté a další aktéři přejímající diskurz.....	8
6. Aplikace vědecká perspektiva: akademický diskurz o environmentální etice a ekoteologii a jeho překonání.....	9
Výsledky a závěry.....	9
Seznam literatury.....	10
Přehled pedagogické činnosti.....	13
Přehled publikační činnosti.....	14

Úvod

Předkládaná práce je studií o percepci a chápání otázek životního prostředí v islámu od 60. let 20. stol. do současnosti. Usiluje o dosud nejucelenější pokrytí tohoto tématu, kterému bylo dosud věnováno relativně málo pozornosti. Představuje studii o *islámském environmentálním diskurzu*, která se zároveň snaží o zohlednění historického a společenského kontextu jeho vzniku a jeho vnitřní plurality. Práce je rozdělena do šesti kapitol, z nichž první se obsáhle věnuje metodologii a teoretickým předpokladům práce a následujících pět představuje sondy do dílčích aspektů zkoumaného fenoménu a fází jeho vývoje.

Metodologie

První kapitola práce se vyrovnává se stávajícím stavem poznání daného tématu a obsáhleji se zabývá uplatněnými teoretickými a metodologickými východisky, která jsou vzhledem k tomu, že práce nenavazuje na jasně vymezené badatelské pole (resp. se je snaží do určité míry redefinovat), do značné míry klíčová.

Reflexe stávající debaty a stanovení cílů práce

Základním východiskem analýzy dosavadního stavu poznání je umístění tématu práce do kontextu akademické debaty o „islámu a životním prostředí.“ Ta má delší historii a sahá zhruba 50 let nazpět. Stávající literatura je rozdělena do tří základních kategorií. První z nich pracuje s představou o jasně definovaném či určitelném „environmentálním“ obsahu islámské tradice, typicky odvozeném z písemných pramenů. Tento přístup je často (ale nikoliv nutně) rámován pojmy *environmentální etiky* či *ekoteologie*. Ve své práci jej však definuji obecnějším způsobem jakožto *primordialistický* přístup, neboť se (podobně jako v případě debaty o národu a nacionalismu, odkud je tento termín převzat; viz Coakley 2018) vyznačuje zdůrazňováním dlouhodobé historické kontinuity a ignorováním role sociální konstrukce či obecnějšího kontextu modernizačních změn při vytváření myšlenkových kategorií. Hledání „environmentálních hodnot“ v islámu je zároveň přístupem nejstarším, který se kontinuálně rozvíjí už od 80. let a zahrnuje nyní minimálně stovky (dále různě diverzifikovaných) studií, typickou referenční publikací je např. sborník vydaný v r. 2003 nakladatelstvím Harvard University Press (Foltz, Denny & Baharuddin 2003). Snaha o překonání tohoto přístupu a jeho kritika je jedním z dílčích cílů práce. Vedle toho jsou rozlišeny dva další přístupy. První z nich, empirický, se soustředí na popis a analýzu „islámského environmentalismu“ jakožto sociálního hnutí či společenského fenoménu, výjimečně pak

náboženského diskurzu (např. Hancock 2018; Mangunjaya a McKay 2012). Druhý, spíše provizorně označený jako „kritický,“ zahrnuje žánrově různorodý okruh studií, jejichž společným jmenovatelem je snaha reflektovat dosavadní diskusi o „islámu a životním prostředí,“ nahlédnout ji z jiné perspektivy či studium otázky posunout dále (např. Gade 2019). Obecným výsledkem analýzy je zjištění, že kromě dominujícího primordialistického přístupu (problematického ve vícero ohledech, viz níže) ucelená a kritická odborná debata o recepci environmentálních témat v islámu neexistuje, což je dáno mj. omezenou komunikací mezi jednotlivými přístupy, malou četností empirických a kritických studií a v neposlední řadě i absencí sdílených teoretických předpokladů a kategorií, které by vůbec takovou debatu umožnily.

Od toho se v obecné rovině odvozují i cíle práce, které propojuje snaha tuto mezeru vyplnit. Základním prostředkem k jejich naplnění je definice předmětu této debaty i samotné práce jako *islámského diskurzu o životním prostředí*, tedy debaty vedené prostřednictvím textů a vyjádřené sociálními aktéry probíhající v čase. Cílem je analyzovat tento diskurz v jeho historickém a sociálním kontextu a v souvislosti s dalšími sociálními jevy a procesy. Analýza se zároveň omezuje na soudobý, moderní diskurz, vyznačující se explicitní tematizací pojmu životního prostředí a souvisejících kategorií.

Metodologie a teorie

Takto stanovené cíle práce logicky vedou k nutnosti zvažovat širší okruh metodologických otázek, než je jinak běžné. Proto je do tohoto oddílu zařazena diskuse o *ontologii*, tedy základních předpokladech o charakteru zkoumaného jevu (které se zároveň liší napříč literaturou), zatímco metodologie a metody v užším smyslu jsou diskutovány v další části o *epistemologii*.

Hlavním přijatým teoretickým východiskem práce je teorie *asambláže* rozpracovaná M. DeLanda (2006; 2016) jakožto systematizace a operacionalizace filosofické koncepce G. Deleuze a F. Guattariho (1987). Její hlavní výhodou je, že se jedná o materialistickou ontologii, která se zároveň silně orientuje na vysvětlení sociálních jevů a pracuje s pluralitou jako základní kategorií. Tato přijatá teoretická koncepce je dále aplikována na dvě hlavní „složky“ zkoumané problematiky, tedy „islám“ na jedné straně a „životní prostředí“ na druhé. Výsledkem je konceptualizace islámské tradice jako inherentně pluralitní a proměnlivé v čase, avšak zároveň propojené (v různé míře) sdíleným „kódem“ textů, jimž je přiřazena různá míra autoritativnosti a univerzality; zároveň dochází k mísení s dalšími kódy a „překódování“ (DeLanda 2016, 22–23). To představuje i styčný bod, kde lze do této ontologie zakomponovat foucaultovský pojem *diskurzu*, poskytující obecná východiska pro analýzu pramenů, a to především v podobě nutnosti vyhnout se nekritickému přejímání kategorií, které jsou v nich využívány, a analyzovat diskurz na základě vnitřních

strukturálních podobností (Foucault 2002a; 2002b).¹ Teorie asambláže zároveň umožňuje integrovat do uvažování o islámu jako vnitřně heterogenním celku pojem životního prostředí v jeho „materiálním,“ fyzickém rozměru — což je, jak je argumentováno, nutné, pokud se má studium tematiky vyhnout povrchnosti a nevyhnutelné redukci na její pouze diskurzivní, sociálně konstruovanou stránku (právě reflexe životního prostředí „jako takového,“ byť jeho definice je nejasná [viz např. Macnaghten a Urry 1998; Morton 2009], je jedním ze smyslů environmentálního obratu v přírodních i sociálních vědách a nelze se jí tak vyhnout). Tento předpoklad lze pak jednoduše vyjádřit tak, že samotný islám jakožto historicky utvářená tradice existuje v „environmentálním“ kontextu a nelze o něm uvažovat odděleně od přírodních procesů.

Část věnující se epistemologii dále blíže určuje zásady a konkrétní metody pro analýzu tématu a vypracování práce. Východiskem je opět pluralismus, a to obecně metodologický, založený na pragmatickém přístupu P. Feyerabenda (jehož ústřední zásada ne-redukování epistemologie na jednotná kritéria pravdivosti umožňuje zohlednit interdisciplinární povahu tématu a vytěžit pluralitu stávající diskuse [Feyerabend 1993]). Protože práce zároveň potřebuje konkrétní metody a orientaci, opírá se dále o disciplinární vymezení *historické sociologie* (zdůrazňující opět historickou povahu sociálních fenoménů a totožnost historického a sociologického poznání [Smith 1991]) a oboru *environmentální historie* (studium lidských dějin zohledňující jejich kauzální souvislost s životním prostředím [McNeil 2003; 2010; Hughes 2016]). Tím zároveň dochází k další konkretizaci a ukotvení výzkumného záměru: cílem je zmapování specifického úseku *intelektuální environmentální historie*² islámu, která, jak poukazuje Alan Mikhail (2013, 9; 2017, 14), dosud nebyla napsána, a to v podobě analýzy soudobého islámského diskurzu o životním prostředí. Vznik a vývoj tohoto diskurzu je sledován jako časově vymezený a lokalizovaný sociální proces, určovaný činnostmi aktérů a neoddělitelný od dalších procesů a jevů (jako je např. rozvoj environmentálních krizí, přenos vědění o nich, širší rámec environmentalismu jako ideologie a paradigmatu). Použitou metodou v užším slova smyslu je pak analýza samotného diskurzu (tj. archivu textů vyjadřujících se ke vztahu islámu a životního prostředí) a dalších dostupných pramenů (včetně literatury představující v některých případech cenný zdroj) vypovídajících o jeho sociálním kontextu a dalších kauzálních souvislostech.

1 Práce se tak vyhýbá obvyklému nahlížení na problematiku prizmatem ekoteologie nebo environmentální etiky, které, jak je dále argumentováno a ukázáno, samy zahrnují systém nevyřčených předpokladů a jsou součástí diskurzu spíše než neutrálním analytickým rámcem.

2 K intelektuální environmentální historii viz McNeill 2003, 6; Hughes 2016, 5.

Tematické části a shrnutí kapitol

Vlastní výzkumná část práce je rozdělena do pěti tematických kapitol, jejichž struktura odráží snahu o systematizaci materiálu, který je značně heterogenní, a to jednak kvůli časové dimenzi (diskurz se vyvíjí a částečně proměňuje), a jednak kvůli vnitřní diverzitě diskurzivního pole (diskurz je globální, existuje v různých místních a kulturních kontextech, je nesen různorodými aktéry a má odlišné formy).

Kapitola 2. Postmoderní asambláž, nebo věčné hodnoty? Přehled islámského diskurzu o životním prostředí

Kapitola 2, která do jisté míry stále plní funkci úvodu do tématu, se snaží zmíněnou heterogenitu základním způsobem systematizovat. V první části je nastíněno prostorové rozmístění diskurzu a jeho časový vývoj a též položena otázka po jeho základní struktuře. Ta je s pomocí modelového textu mediálně poměrně známé Islámské deklarace ke globální změně klimatu (IFEES 2015) identifikována (opět v návaznosti na M. Foucaulta) jako vyjadřování „pravdy“ o vztahu islámské tradice a životního prostředí. Tato část zároveň dokumentuje, že přesvědčení o existenci takové „pravdy“ a její konkrétní vymezení v současnosti představuje do jisté míry generickou součást soudobého náboženského diskurzu, kterou lze zaznamenat napříč kulturními a lingvistickými areály a do jisté míry nezávisle na sociálním původu mluvčích (a to jakkoliv se na různých místech projevuje různě). Druhá část se věnuje pozoruhodnému faktu, a to že tato představa o vztahu islámské tradice k životnímu prostředí je v základních intencích homogenní a sdílená. Jak je ukázáno, tato představa se zakládá na identifikaci klíčových pasáží písemné tradice (především Koránu a v menší míře hadíthů a dalších textů) a jejich přiřazení k tematice „životního prostředí“ či „přírody“ (byť ani pro jedno nemá tato tradice odpovídající pojem).³ Podstatné přitom je, že islámské texty jsou jednoznačně vykládány v „proenvironmentálním“ smyslu, tj. je z nich vyvozována odpovědnost a povinnost lidí životní prostředí chránit (byť přirozeně, jak je dále diskutováno, představa o takové „ochraně“ není a ani nemůže být jednotná). Zbytek kapitoly mapuje korpus relevantních koránských pasáží a hadíthů a ukazuje, jakým způsobem jsou v diskurzu využívány. Tento sdílený textový „kód“ je zároveň teoreticky interpretován jako „virtuální“ (DeLanda 2016, 72–74, 108–110) „katechismus“ islámského environmentalismu — fungující jako homogenní aspekt jinak značně různorodého diskurzu (další části práce mj. ukazují proces ustavení tohoto katechismu).

3 Např. pojem přírody (ar. *tabī'a*) je do islámského diskurzu zaveden až s recepcí řecké filozofické tradice a není tedy zastoupen mezi klíčovými náboženskými termíny (viz Adıgüzel 2018).

Tematická část práce pokračuje čtyřmi sondami do historie diskurzu, které sledují jeho vývoj v čase, ale zároveň i čtyři hlavní kategorie aktérů, kteří se podíleli a podílejí na jeho produkci a cirkulaci, jeho různorodé „žánry“ a motivace jeho šíření (které jsou též předmětem teoretického vysvětlení).

Kapitola 3. Vyjádření morálního postoje: rané debaty a prvotní motivy islámského environmentálního diskurzu

Kapitola 3 se věnuje raným textům muslimských autorů vyrovnávajících se s environmentální tematikou, jejich sdíleným rysem je, že vznikají na Západě a mají společnou podobu nábožensko-filosofických úvah. Nejvýznačnějším textem je v tomto ohledu práce S. H. Nasra ([1968] 1990), která zároveň svým významem přesahuje hranice islámu, neboť je jedním z prvních komentářů k tématu ekologie z náboženského hlediska vůbec. Kapitola tyto rané islámské texty o životním prostředí vykládá v klíčovém kontextu tzv. *nového environmentalismu*, tj. společenského hnutí, které na pozadí moderních proměn materiálního vztahu mezi člověkem a přírodou (viz např. McNeil 2000) od 60. let 20. stol. artikuluje dodnes platné chápání ekologické krize jako existenciálního problému lidské společnosti a civilizace (viz např. McCormick 1989). Na tomto základě pak identifikuje i primární motiv islámského environmentálního diskurzu. Tím je představa ekologických problémů jakožto „zla“ a přečinu. V náboženství je spatřován zdroj nauk a norem, které pomohou tyto problémy odvrátit a k jejichž praktickému naplnění typicky dochází morálním jednáním a uplatněním disciplíny, ať už na osobní, nebo celospolečenské úrovni. Tento motiv *morální odpovědi* na problém ekologické krize se následně různými způsoby promítá i do dalších žánrů.

Kapitola 4. Prosazování společenské změny: role institucí

Kapitola 4 se věnuje textům a dokumentům, které postupně vznikají od 80. let 20. stol. a odrážejí nový trend: snahu využít náboženský diskurz k propagaci agendy ochrany životního prostředí ze strany vládních a mezinárodních institucí a organizací, a to, jak je důležité poznamenat, „islámských“ i těch sekulárních. Kapitola mapuje rané pokusy tohoto druhu, jako např. snahu vyvinout „islámský“ rámec pro ochranu životního prostředí ze strany vlády Saúdské Arábie a Mezinárodního svazu ochrany přírody (Ba Kader et al. 1983) i tzv. Deklaraci z Assisi (Naseef 1986), iniciovanou Světovým fondem na ochranu přírody a členem britské královské rodiny princem Filipem, sleduje tyto aktivity dále až do současnosti a zasazuje je do historického kontextu v podobě institucionalizace environmentální agendy. Analýza ukazuje, že experimenty „islámských“ institucí a v důsledku intenzivnější a vytrvalejší snaha sekulárních organizací

(zastoupených dodnes např. UNEP [viz např. 2019]) rámovat ochranu přírody skrze náboženské termíny sice nepřinesly očekávané výsledky, ale přesto hrály významnou roli v popularizaci diskurzu a přispěly ke vzniku globálních sítí aktérů i lokálních hnutí podílejících se na jeho dalším šíření. Institucionální aktivity zároveň odrážejí další sdílený motiv přítomný napříč diskurzem a tím je představa, že islámské učení se může stát motorem pozitivní sociální změny.

Kapitola 5. Odrazy kultur a identit: aktivisté a další aktéři přejímající diskurz

Kapitola 5 se posouvá dále směrem do současnosti a zaměřuje se na lokální recepci diskurzu různorodým spektrem aktérů a v některých případech vznik návazných sociálních hnutí. Pozornost je věnována islámskému environmentálnímu aktivismu v USA a Velké Británii, diskurzu konzervativních duchovních na Blízkém východě, experimentům s environmentálními tématy ze strany islamistů a nakonec relativně úspěšnému „eko-islámskému“ hnutí v Indonésii. V každém ze zkoumaných případů je opět kladen důraz na historii vzniku daného diskurzu, jeho propojení s ostatními aktéry a specifika rámování problematiky. Vzhledem k tomu, že některá z hnutí se již stala předmětem analýzy, využity jsou i sekundární zdroje (Gade 2014; 2015; Vincenti 2017; Hancock 2018; Karagiannis 2023). Porovnáním výrazně odlišných případů, jako je liberální a eklektický aktivismus v muslimských komunitách na Západě (např. Abdul-Matin 2010) a legalistický, „kazatelský“ přístup konzervativních duchovních (např. Qaradawi 2001), je dále zdůrazněn aspekt plurality diskurzu, kdy jsou ze sdíleného „kódu“ tradice (a společného „katechismu“ environmentálních výkladů; viz výše) vyvozovány různorodé a někdy protichůdné závěry o žádoucí roli islámu ve společnosti, jeho vztahu k vědě a jiným náboženským tradicím a světonázorům a o dalších otázkách. Ukazuje se tak, že mluvčí „environmentálních“ výkladů islámu se nejen nevzdávají svých specifických doktrinárních orientací, ale mohou ekologickou tematiku dokonce využívat k jejich obhajobě a potvrzování (příkladem může být její využití v argumentaci proti západním „nepřátelům“ islámu ze strany Usámy bin Ládina [Bin Laden 2010]). Tím je identifikován další sdílený aspekt islámského environmentálního diskurzu, a to jeho role jako prostředku vyjadřování identity a nezřídka i apologetiky náboženské tradice jako takové. Tento aspekt je též využit při snaze vysvětlit evidentně nerovnoměrné zastoupení diskurzu v islámských komunitách — je vyslovena hypotéza, že „islámskému environmentalismu“ se více daří v multikonfesionálním a multikulturním prostředí, kde je identita méně jistá a ohraničená (roli však nepochybně hraje např. i relevance environmentálních témat ve společnosti).

Kapitola 6. Aplikace vědecká perspektiva: akademický diskurz o environmentální etice a ekoteologii a jeho překonání

Kapitola 6 se nakonec vrací zpět k akademické literatuře o „islámu a životním prostředí.“ Sleduje vývoj debaty o „náboženství a ekologii,“ která vzniká od 70. a 80. let především v USA a postupně získává charakter badatelského pole, do něhož je posléze integrováno studium islámské tradice jako specifická oblast. Pozornost je věnována sérii konferencí na Harvardově univerzitě, kde je v r. 1998 též zorganizováno první široké fórum o „islámu a životním prostředí,“ na které navazuje i vydání dodnes autoritativního a hojně citovaného sborníku shrnujícího zásady ekoteologie v islámu (Foltz, Denny a Baharuddin 2003) a které se též stává katalyzátorem dalších publikačních aktivit. Jak je ukázáno, akademický diskurz se tím sám stává významný zdroj šíření „islámského environmentalismu“ propojováním aktérů a produkcí jeho autoritativních výkladů (které jsou též někdy překládány z angličtiny do dalších jazyků). Jak je diskutováno v další části kapitoly, tento diskurz, postavený na hledání „environmentálních hodnot“ v islámu na základě primordialistických (viz výše) předpokladů, se však postupně vyčerpává a vede ke konzervaci ustaveného systému interpretací, který je dále pouze replikován a často vede k nekritickému náhledu na samotné ekologické otázky. Kapitola se v závěru, na pozadí diskuse tří částečně kritických publikací snažících se překročit tento vzorec (Gade 2019; Idlilène 2021; Tlili 2012), zamýšlí nad tím, kam by se mohlo studium „islámu a životního prostředí“ ubírat dále a vyslovuje se pro kritické studium environmentální historie islámu oproštěné od apologetických předsudků a beroucí v potaz materiální vztahy mezi vývojem tradice a jejími obsahy a životním prostředím.

Výsledky a závěry

Práce obecně ukazuje, že vztahování se k otázkám životního prostředí představuje autentickou součást soudobého islámského diskurzu a religiozity, byť je mu v porovnání s dalšími tématy věnováno méně pozornosti. V kontrastu s převládajícím rámováním vztahu mezi islámem a životním prostředím jako určeného „primordiálními“ hodnotami stanovenými Koránem a dalšími autoritativními texty nahlíží na toto vztahování jako na historický proces, v němž se islámská tradice střetává s novým a dříve do značné míry nepředstavitelným faktem existenciální ekologické krize, v níž je zpochybněna stabilita (pro muslimy stvořeného) světa přírody a vztahů v něm. Reakcí na něj je snaha hledat ve vlastním náboženském učení na tuto krizi odpověď a morální oporu pro její překonání, která časem vede k ustavení sdíleného rejstříku výkladů, tj. „katechismu,“ vyjadřujícího základní maximu nutnosti životní prostředí chránit a podobu vztahů v něm zachovat.

Jak ale práce na mnoha různých příkladech ukazuje, tento základní morální postoj ve výsledku nevede k jednotnému pohledu na otázky životního prostředí a konzistentní představě o řešení environmentálních problémů. I kdybychom přijali představu, že islám v sobě nese „ekologické poselství,“ způsob jeho uplatnění se v jednotlivých případech výrazně liší a může zahrnovat navzájem velmi vzdálené požadavky, jako je obrácení se k rigidní náboženské ortodoxii a aplikaci kategorií islámského náboženského práva, nebo změny osobního životního stylu a angažmá v lokálních ekologických organizacích.

Předkládaná práce je tak zároveň studií o pluralitě islámského diskurzu v moderní době. Její výsledky zpochybňují zjednodušenou představu o předem daných náboženských hodnotách produkujících neměnné postoje jednoznačně odvoditelné z posvátných textů. Jak je výše ukázáno, islámský diskurz o životním prostředí ve skutečnosti vzniká primárně setkáním s jiným, *nenáboženským* (tj. ekologickými problémy jako takovými), a na jeho vzniku se podílí široká škála aktérů, a to často těch, kteří kombinují svou vlastní náboženskou identitu s dalšími (tj. vědci, filozofů, kazatelů, aktivistů, migrantů), a dokonce i těch, kteří islámskou identitu nesdílí (jako jsou zástupci neziskových organizací nebo západní akademici sdílející představu o potenciálu náboženství přispět k řešení ekologických problémů). S tím úzce souvisí i poznatek, že tento diskurz nevzniká z jednoho sdíleného zdroje, ale na více místech nezávisle na sobě.

Ať už v jakékoliv konkrétní podobě, přesvědčení o „islámském pohledu“ na otázky životního prostředí se dnes díky rozvoji popsaného diskurzu stalo relativně rozšířeným, což vyvolává poslední důležitou otázku, a to nakolik je „islámský environmentalismus“ významný jako historický fenomén a jaký je jeho potenciál vyvolávat kulturní a společenské změny. Výsledky práce ukazují, že tento potenciál je doposud malý, neboť existuje pouze málo aktérů, usilujících o naplnění islámských „ekologických zásad“ v praxi nebo o jejich přenos do veřejné a politické sféry. Navzdory některým očekáváním a proklamacím tak nelze v současné době očekávat, že se islám stane klíčem k řešení ekologických problémů v muslimských společnostech nebo mimo ně. To však nic nemění na tom, že diskurz o životním prostředí zřejmě již natrvalo zůstane součástí islámské tradice a je též pravděpodobné, že se bude dále vyvíjet na pozadí ekologických krizí. Jeho význam proto může v budoucnu narůstat, ať už se dostane do popředí jakákoliv z jeho forem zkoumaných v této práci.

Seznam literatury

- Abdul-Matin, Ibrahim. 2010. *Green Deen: What Islam Teaches about Protecting the Planet*. San Francisco: Berrett-Koehler.
- Adıgüzel, Nuri. 2018. „The Concept of ‚Nature‘ in Peripatetic Islamic Philosophy.“ *Dini Tetkikler Dergisi*, July 31. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/517301>
- Ba Kader, Abou Bakr Ahmed, Abdul Latif Tawfik El Shirazi Al Sabbagh, Mohamed Al Sayyed Al Glenid & Mouel Yousef Samarrai Izzidien. 1983. *Basic Paper on the Islamic Principles for the Conservation of the Natural Environment*. Gland: IUCN.
- Bin Laden, Osama. 2010. „Bin Ladin wa-l-Taghayyurat al-Munakhiyya“ [Bin Laden and Climatic change]. Audio record transcription [non-dated]. *Al-Jazeera*, January 29. Accessed October 2, 2023. <https://www.aljazeera.net/news/2010/1/29/بن-لادن-والتغيرات-المناخية>
- Coakley, John. 2018. „‘Primordialism’ in Nationalism Studies: Theory of Ideology.“ *Nations and Nationalism* 24, no. 2 (April): 327–347.
- DeLanda, Manuel. 2006. *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory And Social Complexity*. New York: Continuum.
- DeLanda, Manuel. 2016. *Assemblage Theory*. Edinburgh: Edinburg University Press.
- Deleuze Gilles & Felix Guattari. 1987. *Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Trans. Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Feyerabend, Paul. 1993. *Against Method*. London: Verso.
- Foltz, Richard C., Frederick M. Denny & Azizan Baharuddin, eds. 2003. *Islam and Ecology: A Bestowed Trust*. Cambridge: Harvard University Press.
- Foucault Michel. [1969] 2002b. *Archeology of Knowledge*. Trans. A. M. Sheridan Smith. London: Routledge.
- Foucault, Michel. [1966] 2002a. *The Order of Things: An archeology of human sciences*. London: Routledge.
- Gade, Anna. 2012. „Tradition and Sentiment in Indonesian Environmental Islam.“ *Worldviews* 16, no. 3: 263–285.
- Gade, Anna. 2015. “Islamic Law and the Environment in Indonesia.” *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology* 19, no. 2: 161–183.
- Gade, Anna. 2019. *Muslim Environmentalisms: Religious and Social Foundations*. New York: Columbia University Press.
- Hancock, Rosemary. 2018. *Islamic Environmentalism: Activism In United States and Britain*. London: Routledge.
- Hughes, J. Donald. 2016. *What is Environmental History? 2nd edition*. Cambridge: Polity.
- Idllalène, Samira. 2021. *Rediscovery and Revival in Islamic Environmental Law: Back to the Future of Nature’s Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.

- IFEES (Islamic Foundation for Ecology and Environmental Sciences). 2015. *Islamic Declaration on Global Climate Change*.
http://www.ifees.org.uk/wp-content/uploads/2016/10/climate_declarationmMWB.pdf
- Karagiannis, Emanuel. 2023. *Why Islamists Go Green*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Macnaghten, Phil, and John Urry. 1998. *Contested Natures*. London: SAGE.
- Mangunjaya, Fachruddin Majeri, and Jeanne Elizabeth McKay. 2012. "Reviving an Islamic Approach for Environmental Conservation in Indonesia." *Worldviews: Global Religions, Culture, and Ecology* 16, no. 3: 286–305. doi: <https://doi.org/10.1163/15685357-01603006>
- McCormick, John. 1989. *Reclaiming Paradise: The Global Environmental Movement*. Bloomington: Indiana University Press.
- McNeill, John R. 2003. „Observations on the Nature and Culture of Environmental History.“ *History and Theory* 42, no. 4 (December): 5–42.
- McNeill, John R. 2010. „The State of the Field of Environmental History.“ *Annual Review of Environment and Resources* 35: 345–374.
- McNeill, John. 2000. *Something New Under the Sun*. New York: Norton.
- Mikhail, Alan. 2013. „Introduction: Middle East Environmental History: The Fallow between Two Fields.“ In *Water on Sand: Environmental Histories of the Middle East and North Africa*, ed. Alan Mikhail, 1–26. Oxford: Oxford University Press.
- Mikhail, Alan. 2017. *Under Osman’s Tree: The Ottoman Empire, Egypt and Environmental History*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Morton, Timothy. 2009. *Ecology without Nature: Rethinking Environmental Aesthetics*. Harvard: Harvard University Press.
- Naseef, Abdullah Omar. 1986. „The Muslim Declaration on Nature.“ Assisi, September 29. Retrieved from: <http://www.arcworld.org/downloads/THE%20ASSISI%20DECLARATIONS.pdf>
- Nasr, Seyyed Hossein. (1968) 1990. *Man and Nature: The Spiritual Crisis in Modern Man*. London: Unwin.
- Qaradawi, Yusuf al-. 2001. *Ri‘ayat al-Bi‘a fi Shari‘at al-Islam* [The Care for the Environment in the Islamic Shari‘a]. Cairo: Dar al-Shuruq.
- Smith, Dennis. 1991. *The Rise of Historical Sociology*. Philadelphia: Temple University Press.
- Tlili, Sarra. 2012. *Animals in the Qur’an*. Cambridge: Cambridge University Press.
- UNEP. 2019. „How all religious faiths advocate for environmental protection.“ June 7. Accessed October 26, 2022 <https://www.unep.org/news-and-stories/story/how-all-religious-faiths-advocate-environmental-protection>
- Vincenti, Donatella. 2017. „‘Green’ Islam and Social Movements for Sustainability: Socio-ecological Transitions in the Muslim World.“ PhD thesis, Liberta University Internationale Degli Studi Sociali, Luiss Guido Carli, Rome.

Přehled pedagogické činnosti

Vyučované kurzy:

Dějiny Blízkého východu a severní Afriky III (podíl 30%)

Dějiny Blízkého východu a severní Afriky IV (podíl 50%)

Moderní dějiny Íránu a Afghánistánu

Írán po islámské revoluci

Environmentální problematika Blízkého východu

Islám a životní prostředí

Ší'itský islám

Dále:

Vedení bakalářských a diplomových prací, konzultace, individuální přednášky v rámci dalších kurzů na UK

Přehled publikační činnosti

- „Muhammad Khatami’s Reforms in Iran from the Perspective of Transitology and the Outlook for Democratic Change.“ *Historická sociologie* 16, no. 1 (2024): 9–28.
<https://doi.org/10.14712/23363525.2024.2>
- S Jakubem Záhorou a Terezou Plíštilovou. „Struggling for Relevance? Academia and Public Debate on Israel/Palestine in the Czech Republic.“ *POMEPS studies*, no. 51 (2024): 49–54.
- „Hory a nerosty v islámu.“ *Svět literatury* 33, no. 68 (2023): 26–38.
<https://doi.org/10.14712/23366729.2023.2.2>
- „Islámský stát a problém suveréna: Pojetí suverenity u Sajjida Qutba a Rúholláha Chomejního a problémy jeho praktického uplatnění.“ *Nový Orient* 76, no. 2 (2021): 2–10.
- „The Khomeinists: Between Sedentarization and Perpetual Revolution.“ In *ISIS and the Others: Hybrid Revolutionaries in Global Politics*, ed. Ondrej Ditrych, Jakub Záhora and Jan Daniel. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2023.
- „Islámská ekoteologie: Mezi různými (fyzickými i diskurzivními) světy.“ In *Setkávání kultur: identity, ideologie, jazyky*, ed. Olga Lomová, Jitka Malečková & Karel Šima. Praha: Filozofická fakulta, 2022.
- „The Qur’ān as a Source for Contemporary Islamic Environmental Ethics.“ *Archiv orientální*, 88, no. 2 (2022): 221–248, <https://doi.org/10.47979/aror.j.88.2.221-248>.
- S Janem Kratochvílem. „What was *platъ and how Did it Work? Reconstructing a Piece of Slavic Cloth Currency.“ *Exarc Journal* 2020, no. 4 (25. 11.). <https://exarc.net/ark:/88735/10544>.
- „Recenze: Jan Kalenda: Formování evropských států: Autoři, modely a teoretická syntéza.“ *Historická sociologie* 12, no. 1 (2020): 169–172.
<https://doi.org/10.14712/23363525.2020.14>.
- „Klimatické změny a dopad na íránskou emigraci,“ In *Encyklopedie migrace*, 2020.
<https://www.encyclopediaofmigration.org/klimaticke-zmeny-a-dopady-na-iranskou-emigraci/>.
- S Adélou Provazníkovou a Jakubem Rumplem. „Elektronická lexikální databáze beduínských dialektů arabštiny vytvořená z lístkového souboru zachovaného v pozůstalosti Aloise Musila.“ *Nový Orient* 71, no. 4 (2016): 44–50.